

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

РЕЦЕНЗІЇ

УДК: 343.98 (047)

КОРИСНІ НАУКОВІ ВИДАННЯ З КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ

Проблематику криміналістичних методик упродовж останнього часу можна вважати найбільш науково досліджуваною в сучасній криміналістичній літературі, так само як і методико-криміналістичне забезпечення слідчої діяльності — одним з найважливіших напрямів її розвитку. Проте остаточне формування теоретичних основ криміналістичних методик дотепер ще не завершено, що позначається на процедурі їх створення і практичній реалізації.

Підвищений інтерес до криміналістичної методики зумовлений необхідністю її різнобічної комплексної розробки у зв'язку з накопиченням і переробкою знань у галузі філософії, кібернетики, теорії інформатики та інших природних і гуманітарних наук, зміною суспільно-економічних наук у державі, появою нових видів злочинів, зокрема організованих злочинних формувань (не враховуючи того, що певні наявні криміналістичні методики мають недостатньо продуману структуру, що впливає на їх зміст і практичне застосування).

Значення методики розслідування у криміналістичній діяльності важко переоцінити. На думку М.П. Яблокова і О.Ю. Головіна, «...у ній розробляється стратегія всієї криміналістичної діяльності розслідування злочинів. Зважаючи на це, методика розслідування не тільки стала розділом криміналістики, без використання наукових і практичних положень якого фактично неможливо професійно вести розслідування злочинів, але також є важливим кінцевим продуктом криміналістичної науки» [1].

Розробки теоретичних основ криміналістичної методики проводять у різних напрямках, з'являються нові підходи, доповнюючи відомі, існуючі наукові поняття і положення. У результаті формуються функції окремих криміналістичних методик [2], наукові принципи загальних положень методики розслідування і окремих методик [3] та співвідношення понять «методика розслідування злочинів» і «технологія розслідування» [4].

Робота В.А. Журавля, доктора юридичних наук, члена-кореспондента Академії правових наук України, професора кафедри криміналістики Харківського університету «Правова академія Ярослава Мудрого», є монографією, в якій у дискусійному

викладенні надано визначення поняття окремої криміналістичної методики, уточнено предмет її дослідження, мету, завдання, принципи формування, запропоновано зміст і структуру¹. Також розглянуто інструментальну функцію криміналістичної характеристики окремих видів злочинів, можливість виявлення і використання ймовірно статистичних і кореляційних зв'язків між її елементами і побудови на цій підставі типових версій стосовно елементів злочину, висловлено рекомендації щодо доцільності формалізації методико-криміналістичних рекомендацій. У монографії автор викладає теоретичні основи формування та реалізації криміналістичних методик (с. 9—36), розглядає проблеми їх упорядкування (с. 55—71), аналізує технології побудови та форми викладення (с. 95—125), а також наводить структуру сучасної криміналістичної методики розслідування злочинів (с. 138—222), проблеми їх адаптації до умов розслідування конкретного злочину (с. 235—264).

Об'ємним та інформаційним є список літератури вчених-криміналістів щодо питань, які розглядаються (376 джерел).

В.А. Журавель поділяє точку зору Б.В. Щура стосовно того, що для продуктивнішого використання криміналістичних методик їх слід викладати у вигляді програм для слідчих і запровадити процедуру їх державної реєстрації з метою створення відповідної «бази знань слідчого» [5]. Водночас видання В.А. Журавля занадто теоретизовано, у ньому переважає викладення розбіжностей у поглядах вчених щодо різних понять, категорій, їх класифікацій і структур, тому є більш цікавим і корисним для магістрів, вчених, викладачів ніж для працівників-практиків.

Робота В.П. Корж є навчально-методичним посібником, своєрідним порадищем з розслідування економічних, корисливо-насильницьких, корупційних та інших злочинів².

Автор — полковник міліції, почесний працівник прокуратури України з досвідом роботи понад 10 років, доктор юридичних наук, професор Харківського університету МВС.

За результатами вивчення та узагальнення конкретних ситуацій слідчої практики у роботі викладено основи організаційного та криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів, наведено методи розслідування багатьох видів злочинів, надано криміналістичні рекомендації щодо огляду місця події зазначених злочинів, перевірки інформації про злочин, розглянуто типові тактичні операції, різні види експертиз, які призначають відповідно до методик розслідування, а також запитання, які ставлять на їх вирішення, визначено типові слідчі помилки, типові помилки експертів і оперативних працівників, які вони допускають під час розслідування, надано рекомендації щодо їх усунення.

У методиках, як правило, наведено таку структуру розслідування окремих видів злочинів: типові способи їх вчинення, обставини, що підлягають встановленню, типові слідчі ситуації та відповідні їм програми дій слідчого, типові експертизи, у тому числі комплексні, типові помилки, яких допускають слідчі під час огляду місця події, криміналістичні рекомендації щодо проведення невідкладних заходів з розшуку злочинця.

¹ Журавель В.А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції : монографія / В.А. Журавель. — Харків : Апостиль, 2012. — 302 с.

² Корж В.П. Розслідування окремих видів злочинів : навч.-метод. посіб. / В.П. Корж. — Харків : ХНУ імені Каразіна, 2012. — 507 с.

У роботі наведено також зміст комплексних методик розслідування злочинів, вчинених організованими злочинними угрупованнями у сфері економіки, корисливо-насилені злочинів, злочинів, пов'язаних з електоральною корупцією. Крім того, у рецензованому посібнику разом з формулюванням окремих визначень понять організаційного та криміналістичного забезпечення, взаємодії слідчих і оперативних працівників наведено (у схемах) розшукові дії слідчого, основні класифікації і структури криміналістичних методик тощо.

Певний інтерес становить викладення автором тактичних прийомів використання спеціальних знань під час розслідування окремих видів злочинів, обґрунтування доцільності призначення судових експертиз, системна робота слідчого зі слідами, яка містить аналіз інформаційного змісту окремих елементів слідів та їх оцінку.

Водночас слід погодитися з точкою зору В.Ю. Шепітька стосовно того, що останнім часом у криміналістиці спостерігається певне поширення різних типових схем, систем, характеристик тощо. Формування «матриць» стало метою і результатом криміналістичного дослідження [6; 7; 8; 9].

У результаті такі видання відіграють не тільки позитивну, але й негативну роль, адже процес типізації — це завжди процес спрощення, абстрагування, а слідча діяльність не зводиться тільки до типових дій, а потребує й нестандартних дій і творчого підходу. Кожний злочин є індивідуальним і унікальним. Зважаючи на це, доцільним є поєднання викладення криміналістичних матриць з творчим підходом, типового і конкретного. Також посібник В.П. Корж є корисним для роботи слідчих, особливо молодих, тих, хто тільки починає пізнавати цю складну діяльність. Крім того, посібник також може бути використаний у практичній діяльності оперативних працівників, суддів, експертів, адвокатів.

Інші підручники, методичні посібники і монографії, які містять окремі методики розслідування, також не є повноцінним робочим інструментом слідчого через великий обсяг інформації, пов'язаної зі слідчими ситуаціями. Не будучи програмами дій слідчого чи оперативного працівника, вони насамперед корисні для навчання і підвищення кваліфікації.

На особливу увагу заслуговують різні «настільні книги слідчого» [10; 11] і «кєрівництва для розслідування злочинів» [12; 13; 14]. Такі праці розраховані на працівників-практичних досудового слідства (дізнавачів, слідчих, прокурорів). Вони містять важливу довідкову інформацію криміналістичного характеру і відображають останні тенденції та розробки з криміналістики.

Слід також зазначити, що поява нових видів злочинів, зміни в особі злочинця, якісно новий рівень його озброєності потребують створення нових спецкурсів, постановки та вирішення нових актуальних проблем.

Отже, зазначені рецензовані видання можуть бути використані як у дидактичних цілях, так і у процесі навчання студентів у вищих юридичних навчальних закладах у межах курсів з кримінального процесу і криміналістики, а впровадження у практичну діяльність викладених криміналістичних прийомів і методів дозволить працівникам правоохоронних органів на належному професійному рівні протидіяти злочинності, своєчасно розкривати і розслідувати злочини.

Список використаної літератури

1. Яблоков Н.П. Криминалистика: природа и система / Н.П. Яблоков, А.Ю. Головин. — М. : Юрист, 2005. — С. 141.
2. Щур Б.В. Функции частных криминалистических методик / Б.В. Щур // Современное состояние и развитие криминалистики. — Харків : Апостиль, 2012.
3. Гармаев Ю.П. Проблемы создания криминалистических методик расследования преступлений: теория и практика / Ю.П. Гармаев, А.Ф. Лубин. — СПб : Юрид. центр «Пресс», 2006. — 303 с.
4. Чурилов С.А. Методика расследования преступлений. Общие положения / С.А. Чурилов. — М. : Юстицинформ, 2009. — 232 с.
5. Щур Б.В. Теоретичні основи формування і застосування криміналістичних методик : монографія / Б.В. Щур. — Харків : ХЮ, 2010.
6. Настільна книга слідчого : наук.-прак. видання для слідчих і дізнавачів / [Панов М.І., Шепітько В.Ю., Коновалова В.О. та ін.]. — 2-ге вид., перероб. і доопр. — К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2007. — 728 с.
7. Настольная книга следователя: тактические программы проведения осмотра места происшествия при расследовании преступлений различных категорий / [под ред. А. И. Дворкина]. — М., 2006. — 637 с.
8. Порубова Н.И. Криминалистика. Конспекты лекций в схемах / Н.И. Порубова ; ред. сост. Д.И. Платонов. — Минск. : Вышэйшая школа, 1997. — 337 с.
9. Голоскубова Н. Основные хозяйственные операции в схемах, таблицах, примерах / Голоскубова Н., Змиенко В., Казанова М. — Харків : Фактор, 2009. — 320 с.
10. Руководство для следователей / [отв. ред. П.А. Олейник, О.В. Сорока]. — М. : Юрид. лит., 1982. — Ч. 2. — 448 с.
11. Руководство по расследованию преступлений / [ред. кол. Корж И.И., Кочаров Г.И., Михайлов А.И.]. — М. : Юрид. лит., 1967. — 604 с.
12. Керівництво з розслідування злочинів : наук.-прак. посіб. / [Шепітько В.Ю., Коновалова В.О., Журавель В.А. та ін.] ; за ред. В.Ю. Шепітька. — Харків : Одісей, 2009. — 960 с.
13. Руководство для следователей / [под ред. Н.А. Селиванова, В.А. Снеткова]. — М. : Инфра-М, 1977. — 732 с.
14. Гриненко А.В. Руководство по расследованию преступлений : учеб. пособ. / А.В. Гриненко. — М. : Норма, 2002. — 768 с.

Н.І. Клименко, доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри правосуддя юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

П.В. Цимбал, доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України, ректор Міжрегіональної
фінансово-юридичної академії